

Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

του καθηγητού ΣΤΑΥΡΟΥ Α. ΒΟΥΤΥΡΑ

‘Ο Raymond Aron¹ όρίζει σαν βιομηχανική τήν κοινωνία που ή βιομηχανία, ή μεγάλη βιομηχανία είναι ή πιό χαρακτηριστική μορφή παραγωγής. Καί με τόν δρο βιομηχανικός πολιτισμός νοοϋμε τόν μετασχηματισμό του νεώτερου κόσμου που όφείλεται στην ανάπτυξη τής τεχνικής, τής βιομηχανικής παραγωγής και τών επι-κοινωνιών. Είναι γνωστό επίσης ότι σαν βιομηχανική επανάσταση έννοοϋμε τό σύ-νολο τών ραγδαίων μεταβολών που έφερε στον κόσμο ή εμφάνιση τής μηχανής.² ‘Η βιομηχανική επανάσταση δημιούργησε τήν ανάγκη τής προστατευτικής τών έρ-γαζομένων νομοθεσίας, τής βιομηχανικής νομοθεσίας, όπως λεγόταν παλαιότερα τό εργατικό δίκαιο,³ γιατί τό άποτελοϋσαν μόνο νομοθετικές πηγές και άφοροϋσε μόνο στη βιομηχανική εργασία.

‘Η ανάγκη τής παρεμβάσεως ύπερ τών εργαζομένων προέκυψε από τόν άκραιο φιλελευθερισμό τής έποχής τής βιομηχανικής εκρήξεως, ό όποιος με τήν έλλειψη προστατευτικών νόμων και με τήν κλασσική «μίσθωση» εργασίας επέτρεπε τήν έλεύθερη διακύμανση τής άμοιβής της και τήν κατά συνέπεια δημιουργία στις πρώ-τες δεκαετίες του βιομηχανισμού άπανθρώπων συνθηκών εργασίας και έξευτελεστι-κών ήμερομισθίων. Πραγματικά, με τήν ίδρυση τών πρώτων βιομηχανικών μονά-δων, μεγάλες μάζες άγροτικού πληθυσμού τής δυτικής Ευρώπης μετακινήθηκαν προς τά άστικά κέντρα όπου άρχισαν να λειτουργοϋν τά εργοστάσια. Έτσι δημιουρ-γήθηκε τό «βιομηχανικό προλεταριάτο» του 19ου αιώνα και τών πρώτων χρόνων του αιώνα μας.

‘Η κατάσταση τής εργατικής τάξεως άλλαξε ήδη στο πλαίσιο τής νέας κοινω-νίας. Διάφορα στοιχεία συνετέλεσαν σ’ αυτό: ή οικονομική ανάπτυξη, ή ανάπτυξη

1. “Dix-huit leçons sur la société industrielle” (5ème). και έλλην. μετάφραση με τόν τίτλο «ή βιο-μηχανική κοινωνία», σελ. 87.

2. Βλ. Λεξικό Κοινωνικών Έπιστημών τής UNESCO, σελ. 99-100.

3. Βλ. Σ. Βουτυρά, Στοιχεία συγχρόνου εργατικού δικαίου, 1975, Α’, σελ. 28 και έπóm.

της εκπαιδεύσεως, ή συμμετοχή στη δημόσια ζωή, οι νέες ιδέες, ή κοινωνική ασφάλεια. Οί εργάτες συνειδητοποίησαν ότι το συμπλεγμα της κατωτερότητας, της εξαρτήσεως και της ανασφάλειας δεν είναι όριστικό. Η καθημερινή ζωή του εργάτη παύει σιγά-σιγά να αποτελεί κάτι το ιδιαίτερο από κοινωνιολογική άποψη. Η εργατική τάξη χάνει προοδευτικά τα περισσότερα εξωτερικά χαρακτηριστικά που απέκτησε κατά τον ιστορικό της σχηματισμό. Έτσι οι εργατικές συννοικίες των πόλεων παραχωρούν την θέση τους σε ακίνητα, όπου ο εργάτης συγκατοικεί με άτομα που ανήκουν στη μεσαία τάξη. Η εργατική τάξη έπαυσε να ζει στο περιθώριο.⁴

Έξω από τον χώρο της εργασίας του ο εργάτης εισέρχεται πια σε μια άπεραντη άστική κοινωνία, όπου οι διαφορές τρόπου ζωής αποτελούν ποσοτικές διαφορές, ανεπαρκείς για να βασίσουν μια κοινωνική στρωμάτωση. Στη παραγωγική όμως διαδικασία οι βασικές διαχωριστικές γραμμές που διακρίνουν την εργατική τάξη από τις υπόλοιπες παραμένουν αμετάβλητες. Και αυτό είναι βασικό.

Έτσι, ή σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία οδηγεί στον διαχωρισμό των δρων της ζωής του εργάτη σε δύο μέρη: το ένα κυλά στους χώρους εργασίας και περιλαμβάνει τις κοινωνικές σχέσεις που καθορίζονται βασικά από τους δρους, υπό τους όποιους εκτελεί την εργασία του. Αντίθετα, το άλλο αποτελεί την ιδιωτική ζωή του εργάτη σ' έναν κόσμο όπου ή μορφή της εργασίας του δεν παίζει ρόλο.

Η θέση του εργάτη στη κοινωνία εξελίχθηκε ταχύτερα από τη θέση του στους τόπους εργασίας.⁵ Σαν καταναλωτής αισθάνεται ίσος προς τους άλλους. Η εξέλιξη της τεχνικής της παραγωγής οδήγησε στη μαζική κατανάλωση και έλάττωσε την απομόνωση της εργατικής τάξεως. Ο Μ. Drancourt, σε μια όμιλία του στη Λωζάνη τον Ιούνιο του 1971 αναφέρθηκε στις κατηγορίες κατά της καταναλωτικής κοινωνίας και παρατήρησε ότι συνήθως προέρχονται από εκείνους που έπωφελούνται από αυτήν. Ότι υπάρχουν στην κοινωνία αυτή καταχρήσεις είναι βέβαια προφανές: πολιτισμός του περιττού και μετάβαση από την κατανάλωση στη σπατάλη. Άλλά ή ζωτικότητα της καταναλωτικής κοινωνίας προέρχεται από το ότι επιτρέπει την άνοδο του γενικού επιπέδου ζωής.

Οί Μ. Bouvier-Ajam και G. Murcy, όμως, στο όγκώδες βιβλίο τους περί των γαλλικών κοινωνικών τάξεων γράφουν ότι όλοι οι εργάτες δεν είναι δυνατόν να τεθούν στο αυτό επίπεδο. Υποστηρίζουν όμως την θέση της απόλυτης και της σχετικής εξαθλίωσης της εργατικής τάξεως.⁶ Η απόλυτη εξαθλίωση συνίσταται στη πραγματική πτώση του επιπέδου ζωής. Το ύψος των τιμών των στοιχειωδών προϊόντων είναι συνεχώς άνωτερο των άναπροσαρμογών των μισθών και των ήμερομισθίων και ή κρίση της στέγης εξακολουθεί.

---

4. Cf. S. Mallet: La nouvelle classe ouvrière, 1963 (Introduction).

5. J. Delcourt: Un faux dilemme: Embourgeoisement ou prolétarianisation de la classe ouvrière, 1963, p. 47.

6. Les classes sociales en France, 1963, tome II, p. 234, 252. Οί Fr. Sellier & A. Tiano (Economie du travail, 1962, p. 279) γράφουν ότι ή απόλυτη εξαθλίωση δεν είναι δυνατόν να αποδειχθεί ούτε και να διαψευσθεί με άπόλυτα έπιστημονικό τρόπο. Διαψεύδεται όμως από τα γεγονότα.

Ἡ σχετική ἐξαθλίωση ἐκδηλώνεται στὸ ὅτι τὸ εἰσόδημα τῶν μισθωτῶν ἐξελίσσεται σὲ ἀναλογία λιγώτερο ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τῶν ὑπολοίπων τάξεων.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἡ βιομηχανικὴ κοινωνιολογία καὶ ἡ κοινωνιολογία τῆς ἐργασίας προσπαθοῦν νὰ δώσουν τὰ χαρακτηριστικὰ συμπεριφορᾶς τῶν ἐργαζομένων κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἐργασίας τους.⁷ Νὰ καθορίσουν ἐπίσης μέχρι ποίου σημείου ἡ διαγωγή τους ἐπηρεάζεται ἀπὸ ὀρισμένους τύπους τῆς τεχνικῆς ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς.⁸ Ἄν δηλαδὴ τὰ ἀποτελέσματα τῆς βιομηχανικῆς ἐργασίας ἐπεκτείνονται καὶ στὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τῶν ἐργαζομένων.

Ἀπὸ τὸν Μάρξ καὶ τὸν Βέμπερ⁹ μέχρι τοὺς συγχρόνους, οἱ Εὐρωπαῖοι κοινωνιολόγοι ἀσχολήθηκαν πολὺ μὲ τὴν τύχη τῶν ἐργαζομένων στὴν ἀυξανόμενη βιομηχανοποίηση καὶ τὶς ἐπιδράσεις τῆς τεχνικῆς. Οἱ ἀμερικανοὶ κοινωνιολόγοι δίνουν ἰδιαίτερη σπουδαιότητα στὶς κοινωνικὲς σχέσεις ποὺ ἀναπτύσσονται στοὺς χώρους ἐργασίας.¹⁰ Ἡ ἀμερικανικὴ κοινωνιολογία διαβλέπει στὴν τεχνικὴ τῆς παραγωγῆς καὶ τὴν σύνθεσιν τῶν ἐργασιῶν τοὺς συντελεστῆς ἐπηρεασμοῦ τῆς διαγωγῆς τῶν ἐργαζομένων.¹¹

Ἄς δοῦμε τώρα τὴ θέση τῆς ἐργατικῆς τάξεως ἀπέναντι στὴν ἐπιχείρηση.

Ἐνας πολιτισμὸς, λέγει ὁ Τοῦνμπη, πεθαίνει ἂν εἶναι ἀνίκανος νὰ λύσει τὶς συγκρούσεις ποὺ προκαλοῦνται στοὺς κόλπους του. Ἔτσι ἡ ἐξέγερση κατὰ τῆς ἀπάνθρωπης βιομηχανικῆς ἐργασίας ἔθεσε σὲ κίνδυνον τὸν βιομηχανικὸ πολιτισμὸ.

Πράγματι, ὅπως λέγει ὁ François Sellier¹² ἡ προσπάθεια ἐξανθρωπισμοῦ τῆς βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι παλιά. Κατ' ἀρχὴν ἡ ἠθικὴ ἀπέτυχε νὰ τὴν θέσει ὑπὸ τοὺς νόμους της, ὅπως τὴν οἰκογένεια. Ἡ δευτέρη προσπάθεια ἐξανθρωπισμοῦ τῆς ἐπιχειρήσεως ἐπιχειρήθηκε ἀπὸ τὴν νομικὴ τάξιν. Ἡ ἠθικὴ παραχωρεῖ τὴν θέση της στὸ δίκαιο. Ἄλλὰ οἱ νόμιμες ὑποχρεώσεις τοῦ ἐπιχειρηματία στὰ πεδία ποὺ

---

7. D.C. Miller-W. M. Form: Industrial Sociology. An Introduction of the Sociology of work relations, P.Florence: Economics and Sociology of Industry, 1964, S. Parker: The Sociology of Industry, 1967, G. Friedmann, J.D. Reynand et J.R. Treanton: Problèmes de Sociologie industrielle dans la Traité de Sociologie de G. Gurvitch, B. Mottez: La sociologie industrielle, 1975. Th. Carlow: The Sociology of work, 1954, Friedmann-Naville: Traité de Sociologie du travail, tomes 2, 1962, G. Spitaels: Notes de Sociologie du travail, 1969, S. Erbès-Seguin et P. Ollier: Sociologie du travail, 1972.

8. M. Meissner, Bulletin de l' Institut d' Etudes Sociales, 7, 1970, p. 314 et s.

9. Cf. Karl Marx: Das Kapital, 1, 12 & 13. S. 352. M. Weber: Zur Psychophysik der industriellen Arbeit. Gesammelte Aufsätze sur Soziologie und Sozialpolitik, 1924, S. 61.

10. D. F. Roy: Job satisfaction and Informal Interaction, Human Organisation, vol. 18, 4, p. 159-168.

11. Cf. C.R. Walker: Toward the Authomatic Factory, 1957. L.R. Sayles: Behavior of Industrial Work Groups. 1958.

12. Stratégie de la lutte sociale, 1961, p. 27.

ρυθμίζει ο νόμος, περιορίζουν βέβαια τις εξουσίες του, αλλά δέν προσβάλλουν τὸ δικαίωμα τῆς διευθύνσεως καὶ τῆς διαχειρίσεως τῆς ἐπιχειρήσεως. Οὐσιῶδες στὴν πραγματικότητα προνόμιο ἀπὸ τὸ ὁποῖο οὐσιαστικά πηγάζουν δλα τὰ ὑπόλοιπα. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ καὶ ἡ προσπάθεια γιὰ καθιέρωση συμμετοχῆς τῶν μισθωτῶν στὴ διεύθυνση καὶ τὰ κέρδη τῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἡ ἐνσωμάτωση τοῦ ἐργάτη στὴν ἐπιχείρηση ἀναλογεῖ κατὰ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς θεωρίας αὐτῆς στὴν ἐπιθυμία καθενὸς νὰ ἀνήκει καὶ νὰ μετέχει κάπου. Ὁ ἀμερικανὸς Κοινωνιολόγος Elton Mayo τόνισε τὴ σχέση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ αἶσθημα τοῦ νὰ ἀνήκει κανένας σὲ μιὰ ομάδα καὶ στὸ αἶσθημα τῆς ἐνότητος καὶ ἀλληλεγγύης πού ὑπάρχει μεταξύ τῶν ἐργαζομένων.

Πολλὰ προβλήματα γεννῶνται ἰδιαίτερα δταν ἡ ἐπιχείρηση ἀναπτύσσεται καὶ ἡ ἐξουσία ἀποκεντρῶνεται. Θὰ πρέπει τότε νὰ ἐξασφαλίσουμε ἓνα διαρκὲς σύστημα ἀμοιβαίων πληροφοριῶν ἀπὸ πάνω πρὸς τὴν βάση καὶ ἀντίστροφα. Ἡ δυνατότητα συνεισφορᾶς στὶς τεχνικὲς τελειοποιήσεις καὶ τὴν ἀπλοποίηση τῆς ἐργασίας ἀποτελεῖ σπουδαῖο συντελεστὴ τοῦ αἰσθήματος τῆς συμμετοχῆς.

Ἡ ἐπιχείρηση συνειδητοποίησε τὴν αὐτονομία τῆς. Κατασκευάσθηκε ἀρχικὰ σὰν καθαρὸ κέντρο παραγωγῆς καὶ ἔγινε σιγά-σιγά μιὰ ζωτικὴ κυψέλη. Καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἐνσωματώσεως τῶν ἐργαζομένων σ' αὐτὴν ἔχει τεθεῖ μὲ ὀλοένα μεγαλύτερη ὀξύτητα, ἀνάλογη, κατὰ τὸν Μ. Payet¹³ πρὸς τὸν βαθμὸ ὀριμότητος τόσο τῆς ἐπιχειρήσεως ὅσο καὶ τοῦ ἐργαζομένου.

Ἡ ἐνσωμάτωση τῶν ἐργαζομένων στὴν ἐπιχείρηση προϋποθέτει τὸν ἐξάνθρωπισμό τῆς καὶ τὴν ἀνάκτηση τῆς προσωπικότητος τοῦ ἐργαζομένου στὸ πλαίσιο τῆς ἐπαγγελματικῆς τῆς δραστηριότητος. Κατ' ἄλλους, ὁμως, μόνη ἡ προσαρμογὴ τῆς ἐπιχειρήσεως δέν λύει τὸ πρόβλημα τῆς οἰκονομικῆς καὶ συλλογικῆς προωθήσεως τῆς κοινωνίας τῆς ἐργασίας. Ἡ ἀτομικὴ ἀποπρολεταριοποίηση δέν ἀρκεῖ γιὰ νὰ ἐντάξει τὰ ἄτομα στὴν ἐπιχείρηση.¹⁴

Σ' αὐτὰ πού ἔχουμε πεῖ βασίζεται καὶ ἡ γνωστὴ στὴ σύγχρονη ἐπιστῆμη θεώρηση τῆς ἐπιχειρήσεως σὰν «κοινότητα». Πραγματικά, τὰ συγκροτούμενα μέσα στὴν ἐπιχείρηση συμφέροντα: τοῦ ἐπιχειρηματία γιὰ μεγάλα κέρδη, τοῦ κεφαλαιούχου γιὰ τὴν προστασία τοῦ κεφαλαίου του καὶ γιὰ μεγαλύτερο τόκο ἢ μέρισμα, τῶν διευθυντῶν γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τὴν ἑδραίωση τῆς θέσεώς τους, τέλος τοῦ προσωπικοῦ γιὰ μεγαλύτερη συμμετοχὴ καὶ ὑψηλότερες ἀπολαυτὲς θεμελιώνουν τὴν ἐπιχείρηση σὰν κοινότητα συμφερόντων.¹⁵ Καὶ στὴν κοινότητα αὐτὴ διακρίνουμε τὶς τρεῖς λειτουργίες, ὅπως καὶ στὴν πολιτικὴ κοινότητα.¹⁶

13. L' intégration du travailleur à l' entreprise, 1961, p. 91.

14. Payet, ἄνωτ., σελ. 285.

15. Βλ. Γρηγ. Κασιμάτη, Μαθήματα, ἄνωτ. καὶ σελ. 273 ἐπ.

16. Ἄλ. Καρακατσάνη: Ἡ ἔννομος τάξις τῆς ἐκμεταλλεύσεως, 1969, σελ. 40, 57 καὶ 113.

Γιὰ νὰ δημιουργήσουμε ἓνα ἀληθινὸ πνεῦμα συνεργασίας στὴν ἐπιχείρηση, τὴ συγκέντρωση τῶν ἐνεργειῶν ὄλων πρὸς τὸν σκοπὸ τῆς καλλίτερης καὶ ἀπρόσκοπτης λειτουργίας της, θὰ πρέπει νὰ κρατήσουμε μὲ ἀπόλυτη εὐλικρίνεια τὸ προσωπικὸ τῆς ἐπιχειρήσεως *ἐνήμερο* τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεώς της καὶ νὰ κατανεμηθοῦν κατὰ ὀρθολογιστικὸ τρόπο τὰ ὀφέλη μεταξύ τῶν ἐπενδύσεων, τοῦ κεφαλαίου, τῆς διευθύνσεως καὶ τοῦ προσωπικοῦ.¹⁷

Γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν σημαντικῶν βαρῶν τῆς σύγχρονης ἐπιχειρήσεως, ἡ διευθύνσή της προσπαθεῖ νὰ καθιερώσει μιὰ *σταθερὴ* ἐνότητα παραγωγῆς. Οἱ σύγχρονες βιομηχανίες ἀναζητοῦν τὸν καταρτισμὸ ἐνὸς σταθεροῦ προσωπικοῦ προσαρμοσμένου πρὸς τὴν τεχνικὴ τους. Εἶναι καὶ αὐτὸ ἓνα στοιχεῖο ἐντάξεως τοῦ ἐργαζομένου στὴν ἐπιχείρηση. Πραγματικὰ ὁ ἐργάτης, μὲ τὰ νέα συστήματα, πρέπει νὰ μάθει μιὰ πρακτικὴ, τὴν ὁποία δὲν μπορεῖ νὰ ἐξασκήσει παρὰ στὰ πλαίσια τῆς ἐπιχειρήσεως στὴν ὁποία ἐργάζεται. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιχείρηση, κατὰ τὸν Serge Mallet¹⁸ φροντίζει τὸν σχηματισμὸ ἀνάλογου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ στοῦ ὁποῖο καὶ ἐξασφαλίζει κάποια σταθερότητα στὴν ἀπασχόληση.

Ὁ Serge Mallet διερωτᾶται ἂν ἡ νέα ἐργατικὴ τάξη ἀποτελεῖ ἢ ὄχι ἐργατικὴ ἀριστοκρατία. Καὶ ὁ F. Malley ἀπαντᾷ¹⁹ πὼς στοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς ἐργατικῆς τάξεως ὑπάρχει καὶ ἀριστοκρατία καὶ προλεταριάτο. Σήμερα ὁ ὄρος «ἐργάτης» ἐκφράζει θέσεις *διαφορετικές*. Μπορεῖ νὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν πραγματικὰ προλετάριο μὲ τὸ βασικὸ ἡμερομίσθιο, μέχρι καὶ τὸν τεχνικὸ μὲ τις ὑψηλές ἀπολαυές καὶ τὸν ἀστυκὸ τρόπο ζωῆς.

Ὁ ἐργατικὸς κόσμος γίνεται ὀλοένα καὶ πιὸ *πολύπλοκος*. Ἐνα μέρος του ἀποπρολεταριοποιεῖται ἢ βρίσκεται σ' αὐτὴν τὴν ὁδὸ. Ἄλλο τμῆμα παραμένει προλεταριακὸ καὶ ὑποφέρει ἀπὸ σχετικὴ ἐξαθλίωση. Ἐν τῷ μεταξύ ἀναφαίνονται νέες προλεταριακές τάξεις στὸν σύγχρονο κόσμο. Καὶ ἂς μὴ λησμονοῦμε τὰ ὑποπρολεταριάτα τῶν ὑποαναπτύκτων χωρῶν.²⁰

Ἡ πατροπαράδοτη ἐργατικὴ τάξη ἔχει σήμερα ἐγκαταλείψει τις κοπιώδεις ἐργασίες καὶ ἔχει ἀντικατασταθεῖ σ' αὐτὲς ἀπὸ ἓνα *νέο προλεταριάτο*, χωρὶς ἐργατικὴ παράδοση, τὸ ὁποῖο βρίσκεται στοῦ αὐτοῦ ἐπίπεδο πρὸς τὴν ἐργατικὴ τάξη πρὶν μισὸ αἰῶνα. Θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ διαχωρίσουμε τοὺς ἐργάτες σὲ ἐργαζομένους σὲ προοδευμένους τομεῖς ἢ περιοχές καὶ στοὺς καθυστερημένους. Οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ μαζί μὲ τοὺς μετανάστες ἐργάτες τῶν γεωργικῶν κρατῶν καὶ τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν

17. Βλ. Γρηγ. Κασιμάτη: *Μαθήματα Κοινωνικοῦ Δικαίου καὶ Κοινωνικῆς Πολιτικῆς* 1967 σελ. 267.

18. *La nouvelle classe ouvrière*, 1963, p. 57.

19. *Heurts et malheurs de la nouvelle classe ouvrière*, "Economie et Humanisme", mai-juin 1964.

20. *Travail et travailleurs dans la société contemporaine* ("La semaine sociale", 1964, p. 411).

και τους ἐγγράμους ἀποτελοῦν ὅπως εἶπαμε τὸ νέο προλεταριάτο στὴν κατάσταση τοῦ βιομηχανισμοῦ τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ. Ὅλα αὐτὰ μαρτυροῦν τὴν δυσκολία τῆς μεταβάσεως στὸν μεταβιομηχανικὸ πολιτισμὸ.

Ὁ Alain Touraine θέτει ὀρισμένους *τύπους βιομηχανικῆς κοινωνίας* καὶ συστήματα βιομηχανικῶν σχέσεων σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ στάση τῆς ἐργατικῆς τάξεως ἀπέναντι στὴ τεχνικὴ καὶ οἰκονομικὴ πρόοδο. Ἔτσι ἔχουμε τὴ φιλελεύθερη κοινωνία, τὴν κατευθυνόμενη, τὴν κοινωνία ποὺ ἐκδηλώνεται μιὰ ἀσθενὴ συμμετοχὴ στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη καὶ μιὰ ἰσχυρὴ ἀντίσταση στὶς κοινωνικὲς δομὲς καὶ τέλος τὸν τύπο τῆς βιομηχανικῆς δημοκρατίας ὅπου ὑπάρχει μιὰ ἰσχυρὴ τάση ἐνσωματώσεως στὶς ἐπιχειρήσεις καὶ συμμετοχῆς στὴν εὐθύνη τῶν ἀποφάσεων.²¹

Κατὰ τὸν Fr. Sellier²² ἡ ἀστάθεια τῶν κοινωνικῶν σχέσεων τῆς παραγωγῆς γεννιέται ἀπὸ τὴν σύγχυση δύο τάσεων: τῆς *ιδιοκτησίας* καὶ τῆς *ἐξουσίας*. Ἡ πρώτη ρυθμίζει τὴν ἐξουσία στὰ πράγματα, ἡ δευτέρη στὰ πρόσωπα. Ἡ δυσκολία τοῦ προβλήματος ἔγκειται στὶς στενὲς σχέσεις ἀνάμεσα στὴν ἰδιοκτησία ἐπὶ τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τὴν ἐξουσία ἐπὶ τῶν ἐργατῶν. Τὰ μηχανήματα καὶ τὰ ἐργαλεῖα ἀποτελοῦν τὸν κρίκο μεταβάσεως ἀπὸ τὴν ἰδιοκτησία στὴν ἐξουσία. Ἡ παραγωγικότητά τους καὶ ἡ παραγωγικότητα τῶν ἐργαζομένων σ' αὐτὰ συγγέονται. Ἡ ἀκριβὴς τοποθέτηση τῶν σχέσεων ἰδιοκτησίας καὶ ἐξουσίας καθορίζει καὶ τὸν βαθμὸ ἐκμεταλλεύσεως.

Ἡ θέση τοῦ ἐργάτη στὴ σύγχρονη κοινωνία παρουσίασε λοιπὸν σημαντικὴ ἀνοδο. Ἀλλὰ τὸ περίεργο εἶναι, ὅπως εἶπαμε, ὅτι ἡ θέση του στὴ κοινωνία ἐξελίχθηκε *περισσότερο* ἀπὸ τὴ θέση του στοὺς χώρους ἐργασίας. Ἡ καταπληκτικὴ τεχνικὴ πρόοδος δὲν τὸν κατέστησε εὐτυχέστερο κατὰ τίς ὥρες τῆς ἐργασίας του. Ἔτσι στὶς προηγμένες κοινωνίες οἱ ἐργατικὲς διεκδικήσεις στρέφονται σήμερα πρὸς αὐτὸ τὸ σημεῖο.

Ἄν *ἐπισκοπήσουμε* τὴ θέση τῆς ἐργατικῆς τάξεως, μεταξὺ τῆς πρώτης (ἐμφάνιση τῆς μηχανῆς) καὶ τῆς δευτέρας βιομηχανικῆς ἐπαναστάσεως, ποὺ συνδέεται μὲ τὴν ἐφεύρεση τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἔχουμε τίς ἀκόλουθες διαπιστώσεις: Πρῶτα διπλασιάστηκε σχεδὸν ὁ μέσος ὀρος τῆς ἐνεργοῦ ζῶης τοῦ μισθωτοῦ. Ἐπειτα μειώθηκαν οἱ ἐβδομαδιαῖες ὥρες ἐργασίας ἀπὸ 70 σὲ 48. Καί, τέλος, ἡ συνολικὴ ἀπόδοση αὐξήθηκε κατὰ πολὺ.

Συνοψίζοντας τώρα τίς διαπιστώσεις τῆς καταστάσεως τῆς ἐργατικῆς τάξεως μὲ τὴν ἀναπτυσσόμενη στὶς μέρες μας τρίτη βιομηχανικὴ ἐπανάσταση (ποὺ συνδέεται μὲ τὸν αὐτοματισμὸ) βλέπουμε: Πρῶτα ὅτι μειωθῆκανε κάπως ἀκόμη περισσότερο οἱ ὥρες ἐργασίας· ἔπειτα ὅτι αὐξήθηκε, παρ' ὅλα αὐτά, ἡ παραγωγή. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ εἶναι ὅτι ἡ ἐργασία ἔγινε καταθλιπτικὴ μὲ ὅλες τίς, ψυχολογικὲς ἰδίως, συνέπειες.

Ὁ Jean Fourastié²³ προβλέπει ὅτι θὰ φθάσουμε στὴν ἐβδομάδα τῶν 30 ὥρῶν

21. Les travailleurs et les changements techniques, 1965, (ἔργο συλλογικὸ, μὲ πλούσια βιβλιογραφία πάνω στὸ θέμα), σελ. 95 ἐπ.

22. Stratégie de la lutte sociale, p. 25 et. s.

23. "Les 40.000 heures", 1966, p. 16 et s. Cf. Regis Paraque: La semaine de trente heures, 1967, p. 41.

έβδομαιδιάας έργασίας με 40 έργάσιμες έβδομάδες τόν χρόνο, δηλαδή σε 1.200 ώρες έργασίας, άπέναντι τών 2.000 και περισσότερων που υπάρχουν σήμερα.

Προχωρώντας στις σκέψεις του ό ίδιος συγγραφέας γράφει πώς ή μείωση τής διάρκειας τής έργασίας τονίζει τήν διάκριση ανάμεσα στο επίπεδο ζωής και στο είδος ζωής. Διατηρώντας τήν διάρκεια τής έργασίας στα σημερινά επίπεδα εκλέγομε τήν ανάπτυξη τής αγοραστικής ικανότητας, δηλ. *τό επίπεδο τής ζωής*. Μειώνοντάς τήν, μειώνουμε τις οικονομικές ικανοποιήσεις αλλά ανεβάζουμε *τό είδος τής ζωής*.

Ή διάκριση αυτή θα άποτελει μιá κεντρική έπιλογή για τόν πολιτισμό μας. Ή διεκδίκηση τής μείωσης τής διάρκειας τής έργασίας θεωρείται πώς θα άποτελέσει τό θέμα τών συγκρούσεων του μέλλοντος.

Ή έργατική τάξη *έπαψε λοιπόν να ζει στο περιθώριο*. Αυτό όμως δέν σημαίνει ότι έπαψε να είναι ή ασθενέστερη. Ό δρος είναι συγκριτικός. Θα πρέπει λοιπόν ή άνοδος του επιπέδου τής έργατικής τάξεως να συγκριθεί με τήν άνοδο τών άλλων τάξεων στη σύγχρονη κοινωνία, που είναι σημαντική. Ίδιαίτερα, ή δημιουργία τών νέων μεσαίων τάξεων άπωθει και πάλι τήν έργατική τάξη στο κατώφλι και τής νέας κοινωνίας.

Χωρίς να θέλουμε να άμφιβάλουμε για τόν χαρακτήρα τής νέας έργατικής τάξεως, θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι *πολλά εξαρτώνται από τόν τύπο τής βιομηχανικής κοινωνίας*. Τό επίπεδο τής δράσεως τών κοινωνικών δυνάμεων είναι ύψηλότερο, όσο ό κοινωνικός έλεγχος έπί τής οικονομικής αναπτύξεως είναι πιο θεσμοθετημένος.

Ή κοινωνική επανάσταση συνδυάζεται προς ένα στάδιο οικονομικής ανάπτυξεως, τό όποιο στις προηγμένες τουλάχιστον χώρες έχει ξεπεραστεί. Ήδη από τήν έποχή τής καθιερώσεως του κατωτάτου όριου ήμερομισθίου ή εικόνα τής εκμεταλλεύσεως έχει μειωθεί. Έχει άρχισι ή μορφή τής ισότητας. Και στο πλαίσιο αυτής διεξάγεται ό άγώνας. Ή ταξική πάλη εξελίσσεται σήμερα σε νέα πλαίσια, με αντίκειμενο τήν μεγαλύτερη συμμετοχή στο έθνικό εισόδημα.

Άπό τή στιγμή που ό κοινωνικός άνθρωπος άρχισε να άμφιβάλει άν ή θέση τών αδυνάτων και τών πτωχών είναι κάτι τό επιβεβλημένο άπόλυτα από τήν φύση, ή άνισότητα, νόμος άδυσώπητος τών κοινωνικών σχηματισμών, δέχθηκε τό πρώτο σοβαρό πλήγμα. Κατά τή μακρά πορεία τής κοινωνικής πολιτικής κάθε φορά τό κέντρο του βάρους τής κοινωνικής εξελίξεως βρισκόταν και σε διαφορετικό σημείο.²⁴

Ή Κοινωνική Πολιτική τής *κλασσικής μορφής συναρτάται* με τήν δεύτερη βιομηχανική επανάσταση. Πραγματικά, έλαβε σάρκα και όστά στα τέλη του 19ου αιώνα και τις άρχές του αιώνα μας.

24. Γρ. Κασιμάτη: Τα σύγχρονα προβλήματα τής Κοινωνικής Πολιτικής, σελ. 3.

Ὁ 19ος αἰώνας εἶχε χωρίσει τὸ κοινωνικὸ σύνολο σὲ δύο τάξεις. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ριφθεῖ μία γέφυρα μεταξύ τους. Καί ἡ γέφυρα αὐτὴ ἔπρεπε νὰ ριφθεῖ ἀπὸ τὴν ἡγήτιδα τάξη. Ἀποτέλεσμα ἦταν τὸ οἰκοδόμημα τῆς κλασσικῆς μορφῆς, τῆς Κοινωνικῆς Πολιτικῆς τοῦ προστατευτισμοῦ.²⁵

Μέχρι τώρα οἱ ἐργαζόμενοι βρίσκονταν *ἀντιμέτωποι* στὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ συγκρότηση. Ἦδη ἡ νέα κοινωνία *τοὺς καλεῖ* σὲ ἐνσωμάτωση. Ἐτσι ἡ συνεργασία θὰ ἀποτελεῖ τὴ νέα μορφή τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς τῆς ἐποχῆς μας. Εἴτε δεχθοῦμε ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει ἡ παλιὰ μορφή τῆς ἐργατικῆς τάξεως, εἴτε ὅτι παγιώνεται μιὰ νέα ἐργατικὴ τάξη, ἡ *καθιέρωση τοῦ ἐργατικοῦ παράγοντα σὰν συνεργάτη* δημιουργεῖ τὴ νέα κοινωνικὴ πολιτικὴ τῆς συμμετοχῆς.

Πραγματικά, ἀφοῦ ἀναγνωρίζουμε ὅτι ἡ ἐργασία ἀποτελεῖ τὸν *κύριο, ἂν ὄχι τὸν μοναδικὸ* τρόπο δημιουργίας, θὰ πρέπει ἡ ἐργατικὴ τάξη νὰ ἐξισωθεῖ *σὲ ὅλα τὰ πεδία* πρὸς τὴν τάξη τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν μέσων παραγωγῆς. Σὲ τί ὑπερεῖχε ἡ τάξη αὐτή; Εἶχε κατ' ἀρχὴν τὴν ἀποκλειστικὴ κυριότητα καὶ διεύθυνση τῶν ἐπιχειρήσεων, ἀλλὰ καὶ τὴν μεγαλύτερη ἀπόλαυση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ. Τὴν δυνατότητα συμμετοχῆς στὸν πολιτισμὸ τῶν τέρψεων καὶ πλεονεκτικὴ θέση στὴ μόρφωση.

Τὸ ὅλο πλέγμα αὐτὸ κτυπήθηκε. Ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία δημιούργησε τὴ δυνατότητα ἀπολαύσεως τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἀπὸ τὴν ἐργατικὴ τάξη. Ἄνοιξε ἡ ὁδὸς τῆς ψυχαγωγίας γιὰ ὅλους καὶ ἡ μόρφωση τῶν μαζῶν ἀποτελεῖ πραγματικότητα. Δὲν ἀπέμεινε παρὰ ἓνα μόνο πεδίο· τὸ πεδίο τῆς παραγωγῆς.

Στὸ *ἐπίπεδο τῆς παραγωγῆς*, λοιπόν, θὰ πρέπει νὰ ἀποβλέπει ἡ Κοινωνικὴ Πολιτικὴ γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴν ἐξισορρόπηση τῶν κοινωνικῶν ἀντιθέσεων. Σ' αὐτὸ ἀποβλέπει ἡ ἰδέα τῆς συμμετοχῆς τῶν μισθωτῶν στὶς ἐπιχειρήσεις.

«Σὲ μιὰ ἐποχῇ πού ἡ συνεχῶς ἀξανομένη συμμετοχὴ τοῦ πολίτη στὴν λήψη ἀποφάσεων σὲ ὅλα τὰ πεδία ἀποτελεῖ μιὰ ἀπαίτηση γενικὰ ἀποδεκτὴ ἀπὸ ὅλα τὰ δημοκρατικὰ καθεστῶτα, ὁ χώρος ἐργασίας, ἡ ἐπιχείρηση, *δὲν μπορεί νὰ μένει ἔξω* ἀπὸ τὶς ἀλλαγές πού συντελοῦνται κάτω ἀπὸ τὰ μάτια μας». Ἐτσι ἀρχίζει μιὰ μπροσούρα πού ἐξέδωσε ἡ Ε.Ο.Κ. τὸν Ἰούνιο τοῦ 1977²⁶ γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῶν ἐργαζομένων στὶς ἐπιχειρήσεις. Καὶ συνεχίζει ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι ἐνδιαφέρονται πολὺ γιὰ τὴν

---

25. Ἡ Κοινωνικὴ Πολιτικὴ τοῦ προστατευτισμοῦ εἶχε παρ' ὅλα αὐτὰ καὶ τοὺς ἐχθροὺς της. Ἐτσι, ὁ Wilhelm Rörke στὴν «Κρίση τῶν καιρῶν μας» γράφει: Ἀνάμεσα στοὺς συντελεστὲς πού εὐνόησαν τὴν ἐκμετάλλευση καὶ κατα συνέπεια τὴν προλεταριοποίησι βρίσκεται δυστυχῶς ἓνα ὀρισμένο εἶδος κοινωνικῆς πολιτικῆς πού θὰ τὴν ὀνομάζουμε σὰν κοινωνικὴ πολιτικὴ τῆς παλιᾶς μεθόδου. Ἦταν ἀρκετὰ τυφλὴ γιὰ νὰ ἀναζητήσῃ τὴν προέλευση τοῦ κακοῦ ὄχι στὴ προλεταριοποίησι ἀλλὰ στὴ καθαρὰ ὀλιστικὴ ὄψη τοῦ προβλήματος. Δὲν εἶδε ὅτι τὸ ἐργατικὸ ζήτημα εἶναι πρὶν ἀπ' ὅλα ζήτημα προσωπικότητας καὶ συχνά δὲν ἀναζητοῦσε τὴ λύση παρὰ στὴν κοινωνικὴ νομοθεσί πού γεννοῦσε μιὰ κοινωνικὴ γραφειοκρατία, στὶς σχηματοποιημένες συλλογικὲς συμβάσεις ἐργασίας, σὲ μιὰ ἀχαλίνωτη πολιτικὴ ἀυξήσεως τῶν μισθῶν καὶ μειώσεως τῶν ὥρῶν ἐργασίας, μὲ μιὰ λέξη σὲ ὅλα τὰ μέτρα πού ὀνομάζονται συνήθως «κοινωνικὴ μεταρρύθμιση». Προσπάθησαν ἐπὶ μακρὸν νὰ ἀντιμετωπίζον τὰ συμπτώματα χωρὶς νὰ ἀντικρύζουν τὴν θεραπεία τοῦ κακοῦ.

26. "Workers' participation in European Community".

καλή λειτουργία της επιχειρήσεως πού τούς απασχολεί, γιατί όχι μόνο αυτήν αν-
τλούν τὰ εισοδήματά τους, ἀλλά ἀκόμα γιατί σ' αυτήν περνούν ένα μεγάλο μέρος
τῆς ζωῆς τους.

Ἡ ἰδέα τῆς συμμετοχῆς δὲν εἶναι νέα. Βρίσκεται σὲ σπέρμα στὶς θεωρίες τῶν
Saint Simon, Fourier, τῶν S. & B. Webb καὶ τοῦ von Mohl.²⁷

Ὁ Gerard Dehove, ἀναλύοντας²⁸ τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τοῦ ἐργατικοῦ ἐλέγχου²⁹
καὶ τῆς συμμετοχῆς γράφει πὼς ἡ ἀρχικὴ ἀντίληψη τοῦ ἐλέγχου αὐτοῦ βασιζόταν
στὴν ἰδέα τῆς οἰκονομικῆς χειραφετήσεως τῶν ἐργαζομένων, συμπληρωματικὴ τῆς
πολιτικῆς τους ἀπελευθερώσεως.³⁰

Ἀπὸ τοῦ 1905 ἄρχισε στὴ Γερμανία ἡ προσπάθεια ὑποχρεωτικῆς δημιουργίας
ἐργατικῶν συμβουλίων. Ἀκολούθησε ὁ νόμος τοῦ 1922 γιὰ τὴν ἀντιπροσώπευση
τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου ἐκμεταλλεύσεως στὰ ἐποπτικὰ συμβούλια. Τὰ συμβού-
λια αὐτὰ ἀνασυγκροτήθηκαν μετὰ τὸν πόλεμο τὸ 1946 γιὰ νὰ ἀκολουθήσει ὁ νόμος
τοῦ 1952³¹ γιὰ τὴ συνδιοίκηση.

Ὁ Pierre Naville γράφει³² πὼς τὰ ἐργατικὰ συμβούλια ἐμφανίστηκαν σ' ὅλη τὴν
Εὐρώπη κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πρώτου πολέμου. Ἀλλὰ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ μεσο-
πολέμου ἐξαφανίστηκαν σιγά-σιγά. Ἀπορροφήθηκαν ἀπὸ τοὺς μηχανισμοὺς τῆς
ἀστικῆς δημοκρατίας, ἀντικαταστάθηκαν στὸ φασιστικὸ καθεστῶς ἀπὸ τὶς συντε-
χνίες ἢ περιέπεσαν σὲ σκελετώδη κατάσταση ἀπὸ τὸ σταλινικὸ καθεστῶς.

Τὰ ἐργατικὰ συμβούλια δὲν ἦταν συνδικάτα. Ἦταν κατὰ τὸν Naville πρῶτα ἀπ'
ὅλα ὄργανα πάλης στοὺς χώρους ἐργασίας.

Τὸν μεγαλύτερο ρόλο γιὰ τὴν καθέρωση τῆς συμμετοχῆς καὶ τῶν ἐργατικῶν
συμβουλίων ἐπαιξαν οἱ δύο παγκόσμιοι πόλεμοι. Οἱ λόγοι εἶναι ἀπλοί:

α) Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸν ὑπάρχει διάχυτη ἢ ἐπιθυ-
μία μεγαλύτερης κοινωνικῆς δικαιοσύνης.

β) Ἡ πολεμικὴ προσπάθεια στηρίζεται κατὰ μεγάλο μέρος στὴ βιομηχανικὴ πα-
ραγωγή.

γ) Θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ ἐνισχυθεῖ ἡ τελευταία καὶ νὰ ἀποφευχθοῦν ἀπεργίες καὶ
γενικὰ οἱ ἐσωτερικὲς κοινωνικὲς συγκρούσεις.

27. Γιὰ τὴν ἱστορία τῆς συμμετοχῆς βλ. I. Βαρδακούλα: Ἡ συμμετοχὴ τῶν ἐργαζομένων εἰς τὰς
ἐπιχειρήσεις, διαδακτορικὴ διατριβή, 1970, σελ. 43 ἐπ. καὶ 102 καὶ ἐπ.

29. Le contrôle ouvrier en France, 1937, p. 19 et s.

29. Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως στὰ γαλλικὰ ἀναλύεται στὶς ἔννοιες τοῦ ἀντιθέτου, τοῦ ἀντιπάλου
ρόλου (contre rôle - contrôle).

30. Ἄνωτ. σελ. 14. Γιὰ τὴν ἱστορία τῆς συμμετοχῆς τῶν μισθωτῶν βλ. Ἄλ. Καρακατσάνη: Ἐργα-
τικὸ Δίκαιο, Β/1, 1977, σελ. 46-48.

31. Bulletin de l' Institut Intern. d' Etudes Sociales, No 6, 1969, p. 101 et. s.

32. "Arguments", No 4, 1957 (Note sur l' histoire des conseils ouvriers).

δ) Οί ἐργάτες θὰ πρέπει νὰ πολεμήσουν γιὰ τίς πατρίδες τους, ἐγκαταλείποντας τίς διεθνιστικές δοξασίες.

Κατὰ τὸν André Philip³³ γιὰ νὰ προκαλέσουμε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ μισθωτοῦ γιὰ τὴν ἐργασία του θὰ πρέπει νὰ διακρίνουμε ἀναμεσα στοὺς ἐξωτερικούς τρόπους καὶ τοὺς ἐσωτερικούς. Οἱ *ἐξωτερικοί* τύποι δραστηριότητας μποροῦν νὰ ἐκδηλωθοῦν: α) μὲ τὴν ἀναζήτηση πιὸ δίκαιου καὶ πιὸ ἀποτελεσματικοῦ τρόπου ἀμοιβῆς, β) μὲ τὸν σύνδεσμο τῶν ἐργαζομένων μὲ τὰ κέρδη τῆς ἐπιχειρήσεως γ) μὲ τὴν βελτίωση στίς ὕλικές καὶ ψυχολογικές συνθήκες ἐκτελέσεως τῆς ἐργασίας.

Οἱ *ἐσωτερικοί* τρόποι συνίστανται στίς ἐπιτροπές ἐπιχειρήσεων. Ὁ Α. Philip γράφει³⁴ πὼς πρέπει νὰ διακρίνουμε τοὺς σχετικούς θεσμούς α) ποὺ δημιουργήθηκαν ἔξω ἀπὸ κάθε νομοθετική ρύθμιση, β) αὐτοὺς ποὺ βρίσκονται στὸ πλαίσιο τῶν ἐπαναστατικῶν μεταβολῶν καὶ γ) ἐκείνους ποὺ δημιουργήθηκαν στὸ πλαίσιο τοῦ ὕφισταμένου καθεστώτος.

Οἱ πρῶτοι βρίσκονται κάτω ἀπὸ διάφορες μορφές στίς Ἡν. Πολιτείες, τὴ Μ. Βρετανία καὶ τίς σκανδιναβικές χῶρες· οἱ δεῦτεροι ἐμφανίσθηκαν τὴν ἐπαῦριο τοῦ πρώτου πολέμου στὸ πλαίσιο τῶν ἐπαναστατικῶν ἀλλαγῶν καὶ τέλος οἱ τρίτοι ἀπορρέουν κυρίως ἀπὸ τὴ γερμανική καὶ τὴ γαλλική ἐμπειρία πάνω στὸ θέμα αὐτό.

Ἔννοια καὶ δικαιολογητικὸς λόγος τῆς Συμμετοχῆς

Ἡ λέξη «συμμετοχή» ἐκφράζει τίς πιὸ ποικίλες ἐννοιες. Στὴν *πλατεία τῆς σημασία*, καλύπτει ἐννοιες ποὺ διαφέρουν κατὰ πολὺ μεταξὺ τους, ἀλλὰ καὶ θεσμούς ποικίλους: Τίς ἐπιτροπές ἐπιχειρήσεων στὴ Γαλλία ἢ τὸ Βέλγιο, τὴν ἴση ἐκπροσώπηση στὴ Δυτικὴ Γερμανία, τὴν αὐτοδιαχείριση στὴ Γιουγκοσλαβία, τὴ συνδικαλιστικὴ ἐκπροσώπηση στὴν Ἴρλανδία, τίς αὐτόνομες ομάδες ἐργασίας στὴ Σουηδία, τὴ συλλογικὴ διαπραγμάτευση στὴ Μεγ. Βρετανία κ.λπ.³⁵

Κατὰ τὸν Otto Kahn-Freund³⁶ τὴ λέξη «συμμετοχή» μποροῦμε νὰ πάρουμε μὲ *τρεῖς ἐννοιες*: Τὴν ἐκπροσώπηση τῶν ἐργαζομένων ἢ τῶν συνδικάτων στὰ ὄργανα τῆς ἐπιχειρήσεως· τὰ ὄργανα ποὺ ἐκπροσωποῦν τοὺς ἐργαζομένους στὸ ἐπίπεδο ἐκμεταλλεύσεως· τέλος τὴν συμμετοχὴ τῶν συνδικάτων στίς ἀποφάσεις μέσω τῆς διαδικασίας τῶν συλλογικῶν διαπραγματεύσεων.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ὁ ὅρος «διοίκηση τῆς ἐπιχειρήσεως» ἔχει τὴν *στενὴ* του ἐρμηνεία, ποὺ ἀποβλέπει ἀποκλειστικὰ στίς ἀποφάσεις προσανατολισμοῦ καὶ διευθύνσεως τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τὴν *εὐρεῖα*, ποὺ ἀναφέρεται στίς ἀποφάσεις ποὺ ἀφοροῦν τοὺς ἐργαζομένους.

33. "La démocratie industrielle", 1955, p. 11.

34. Ibid., p. 34 et s.

35. J. Schregle: La participation des travailleurs aux décisions dans l'entreprise, dans la Revue Intern. du Travail, vol. 113, No 1 (1976), p. 1 et s.

36. "La participation" (Colloque à la Sorbonne 4-5/6/1976) de l'Université Paris I, p. 7.

Κατὰ τὸν καθηγητὴ Hueck συμμετοχὴ εἶναι ἡ δυνατότητα νὰ μετέχουν οἱ ἐργαζόμενοι στὶς διαδικασίες γιὰ τὴ λήψη τῶν ἀποφάσεων πού τοὺς ἀφοροῦν.³⁷ Καὶ κατὰ τὸν W. Garcin³⁸ ἡ συμμετοχὴ συνίσταται στὸ πρόβλημα τῆς ἰσορροπίας τῶν ἐξουσιῶν στὴν καλὴ λειτουργία τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἴσως θὰ ἦταν σωστότερο μὲ τὸν ὄρο «συμμετοχὴ» (participation) νὰ ἐννοοῦμε τὴν οἰκονομικὴ ὄψη τοῦ θέματος καὶ μὲ τὸν ὄρο «συνδιοίκηση» ἢ «συνδιαχείριση» (cogestion) τὴν συμμετοχὴ στὴ διεύθυνση τῶν ἐπιχειρήσεων.³⁹

Ἐπίσης μὲ τὸν ὄρο *οἰκονομικὴ δημοκρατία* ἀποδίδεται συνήθως ἡ πρώτη μορφή καὶ μὲ τὸν ὄρο *βιομηχανικὴ δημοκρατία* ἡ δευτέρα.⁴⁰

Στὸ καναδικὸ λεξικὸ τῶν ἐργασιακῶν σχέσεων μὲ τὸν ὄρο «βιομηχανικὴ δημοκρατία» (Industrial democracy) νοεῖται:

1. Θεωρία πού βασιζέται στὴν ἰσότητα, τὴν εὐθύνη καὶ τὴν ἐλευθερία, πού ἀπονέμει στὶς οἰκονομικὲς δυνάμεις τὴν πραγματικὴ ἐξουσία νὰ μποροῦν νὰ ἐκφράσουν τὴ γνώμη τους στὶς ἀποφάσεις πού τοὺς ἀφοροῦν καὶ 2. Τὸ καθεστῶς πού ἐφαρμόζει αὐτὴ τὴ θεωρία.

Ἡ ἔννοια τῆς βιομηχανικῆς δημοκρατίας ἐξελίχθηκε μετὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς στὴν Ἀγγλία τὸν περασμένο αἰώνα. Σήμερα περιλαμβάνει τὸ δικαίωμα γιὰ τοὺς ἐργαζόμενους, ἀντιπροσωπευομένους ἀπὸ τὰ συνδικάτα τους, νὰ μετέχουν στὶς ἀποφάσεις, τόσο στὸ ἐπίπεδο ἐκεμταλλεύσεως, ἐπιχειρήσεως ἢ βιομηχανίας, ὅσο καὶ στὸ ἐπίπεδο ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Αὐτὴ ἡ συμμετοχὴ μπορεῖ νὰ ἐκτείνεται ἀπὸ τὴν πληροφόρηση στὴ συμβουλευτικὴ γνώμη καὶ τὴ συναπόφαση. Ὅφειλε νὰ θεσμοθετεῖται στοὺς διαρκεῖς ὀργανισμοὺς συνδέσμου μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν μερῶν.

Σύμφωνα μὲ ἄλλη θεωρία μὲ τὸν ὄρο αὐτὸ ἐννοοῦμε ἓνα σύστημα βιομηχανικῶν σχέσεων στὸ ὁποῖο ἐργαζόμενοι καὶ συνδικάτα συμμετέχουν κατὰ κάποιον τρόπο στὴ λειτουργία καὶ τὶς ἀποφάσεις τῆς ἐπιχειρήσεως. *Ἡ πολιτικὴ δημοκρατία* κατορθώνει νὰ λειτουργεῖ σωστά *ὅταν συνδυάζεται μὲ τὴν βιομηχανικὴ*, δηλαδὴ τὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ δημοκρατία. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τελευταία αὐτή, ὁ Fr. Naphthali δίνει τὴν ἐξήγηση πὼς μὲ τὸν ὄρο *οἰκονομικὴ δημοκρατία* (Wirtschaftsdemokratie) ἐννοοῦμε μίαν ὀλοένα μεγαλύτερη ὑποταγὴ τῶν ὀργανωμένων οἰκονομικῶν δυνάμεων στὴ δύναμη τοῦ δημοκρατικοῦ κράτους καὶ τὴ συμμετοχὴ τῶν ἐργατῶν στὰ ὄργανα πού θὰ ρυθμίζουν τὴν παραγωγὴ σὲ ὅλες τὶς βαθμίδες.⁴¹

37. Διάλεξη στὸν Δικηγ. Σύλλογο Ἀθηνῶν, πού ὀργάνωσε ἡ ἔδρα ἐργατικοῦ δικαίου τῆς Νομικῆς Σχολῆς, Μάρτιος 1978, σελ. 5.

38. Cogestion et participation dans les entreprises des pays du Marché Commun, 1968, p. 9.

39. Βλ. Σ. Βουτυρά. Ἡ Συμμετοχὴ τῶν ἐργαζομένων στὶς ἐπιχειρήσεις, «Οἰκονομικὸς Ταχυδρόμος» 18 καὶ 25.9.1975.

40. Γιὰ μιὰ ἄλλη θεώρηση τῶν ὄρων «βιομηχανικὴ» καὶ «οἰκονομικὴ» δημοκρατία βλ. D. Weiss: La démocratie industrielle, p. 14-16.

41. Βλ. σχετικὰ Ν. Φωτήλα: Κ. Πολιτικὴ, 1937, σελ. 115. Κατὰ τὸν Naphthali ἡ οὐσία τῆς δημοκρατίας περιλαμβάνει τὴν συναπόφαση τῶν ἐργαζομένων. Βλ. καὶ P. Waline: 50 ans de rapports entre patrons et ouvriers en Allemagne, 1970, p. 269.

Ἡ «φιλολογία» τῆς ὀρολογίας γύρω ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ εἶναι πλούσια καὶ δημιουργεῖ ἀνυπέρβλητα πολλές φορές μεταφραστικὰ προβλήματα. Καλούμαστε νὰ κατασκευάσουμε λέξεις. Ἔτσι ἔχουμε τὴν συνδιοίκηση (coadministration) τὴν συναπόφαση (codécision), τὸν κοινὸ προορισμὸ (Mitbstimmung, codétermination), τὴν συνδιεύθυνση (codirection), τὴν συνδιαχείρηση (cogestion) — ἄλλη εἶναι ἡ αὐτοδιαχείρηση (autogestion), τὴν συνεργασία (coopération, Mitwirkung), τὴν συνεπίδραση (co-influence) τὴν συνεποπτεία (co-surveillance), τὴν συνευθύνη (coresponsabilité), τὴν συμμετοχὴ στὸν ἔλεγχο (co-contrôle) καὶ διάφορα ἄλλα.⁴² Ὁ ὅρος «workers' participation» ἔρμηνεύεται σὰν τύπος βιομηχανικῆς δημοκρατίας. Οἱ ἐργαζόμενοι ἐπιθυμοῦν νὰ μετέχουν στὴ διαδικασία λήψεως ἀποφάσεων γιὰ τὴ βελτίωση τῶν συνθηκῶν ἀπασχολήσεώς τους καὶ διότι αὐτὸ ἐνισχύει τὴν ἱκανοποίηση στὴν ἐργασία τους. Οἱ ἐργοδότες ἐπίσης συχνὰ τὴν ὑποστηρίζουν, γιατί ὁδηγεῖ σὲ καλύτερες σχέσεις μὲ τὰ συνδικατα καὶ διότι βελτιώνει τὴν ἀπόδοση τῶν ἐργαζομένων.

Τὸ καναδικὸ λεξικὸ τῶν σχέσεων ἐργασίας (G. Dion, Québec, 1976) δίνει τὸν ἀκόλουθο ὀρισμὸ τῆς συμμετοχῆς στὴ γενικὴ τῆς ἔννοια: Πράξη μὲ τὴν ὁποία τὰ πρόσωπα ἢ ὁμάδες, διαφυλάττοντας τὰ ἰδιαίτερά τους χαρακτηριστικὰ, ἐνώνονται στὴν ἐπιδίωξη ἑνὸς κοινοῦ σκοποῦ.

Ἡ συμμετοχὴ στὴν πληροφόρηση (accès to information) εἶναι ὁ πιὸ στοιχειώδης βαθμὸς συμμετοχῆς, ὅπου τὰ ἐνδιαφερόμενα μέρη ἀπλῶς μεταβιβάζουν τὶς ἀποφάσεις πού ἔχουν ληφθεῖ ἢ πού πρόκειται νὰ ληφθοῦν καί, μερικὲς φορές, τοὺς λόγους πού τοὺς ὑποκίνησαν στὴ λήψη τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν.

Ἡ συμμετοχὴ στὶς ἀποφάσεις (participation in decision-making) εἶναι βαθμὸς συμμετοχῆς ὅπου ὅλοι οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἔχουν τὰ ἴδια δικαιώματα γιὰ νὰ προσδιορίσουν τὴν πορεία μιᾶς ἐπιχειρήσεως. Ἡ συμμετοχὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται σὲ ἓνα θέμα ἢ νὰ ἐπεκτείνεται σὲ ὄλες τὶς ἀποφάσεις.

Συμμετοχὴ στὴ διοίκηση (participation in management): Τύπος συμμετοχῆς τῶν ἐργαζομένων στὴ ζωὴ τῆς ἐπιχειρήσεως, ὅπου μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους τους ἔχουν μιὰ συμβουλευτικὴ γνώμη στὴ λήψη τῶν ἀποφάσεων.

Τέλος σὰν ἐργατικὸς ἔλεγχος (workers' control) νοεῖται ἡ θεωρία καὶ ἡ στρατηγικὴ πού ἀποβλέπει στὸ νὰ δώσει μιὰ ἐξουσία στοὺς ἐργαζομένους μέσω τῶν ἐκπροσώπων τους.

Γιὰ τὰ πεδία στὰ ὁποία μποροῦν νὰ ἐφαρμοστοῦν οἱ μέθοδοι συμμετοχῆς, τὸ Διεθνὲς Γραφεῖο Ἐργασίας διακρίνει⁴³ τρεῖς κατηγορίες: α) ἐκεῖνα πού ἀναλογοῦν στὰ τεχνικὰ προβλήματα (παραγωγή, ὀργάνωση, μέθοδος ἐργασίας) καὶ πού ἀφοροῦν στὴν ἐξέλιξη τῆς ἐργασίας, β) τὰ σχετικὰ μὲ τὰ ζητήματα προσωπικοῦ πού ἀφοροῦν στὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν ἐργασία του καὶ γ) ἐκεῖνα πού ἀναφέρονται στὴν οἰκονομικὴ πολιτικὴ τῶν ἐπιχειρήσεων (προβλέψεις, προγράμματα, ἐπενδύσεις, πωλήσεις κ.λπ.).

42. Γιὰ τὰ ὁποία βλ. τὸ βιβλίον τοῦ D. Weiss: La démocratie industrielle.

43. B.I.T.: La participation des travailleurs aux décisions dans les entreprises, 1969, p. 17. Cf. BIT: La participation à la planification, 1973, p. 5-8.

Ἡ διεθνῆς σύμβαση ἐργασίας ἀριθ. 117 τῆς 22.6.1962 γιὰ τοὺς «βασικοὺς σκοποὺς καὶ κανόνες τῆς Κοινωνικῆς Πολιτικῆς» θέτει ὀρισμένους βασικὰς ἀρχές.

Ἐτσι σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 5, παράγρ. 1 θὰ πρέπει νὰ λαμβάνονται μέτρα γιὰ τὴν ἐξασφάλιση στοὺς μισθωτοὺς ὄρων πού νὰ ἐπιτρέπουν τὴν βελτίωση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου μὲ δικές τους προσπάθειες.

Καὶ σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 3 τῆς διεθνοῦς συμβάσεως 122 τοῦ 1964 γιὰ τὴν πολιτικὴ ἀπασχολήσεως πρέπει νὰ ζητεῖται ἡ γνώμη τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἐνδιαφερομένων κύκλων γιὰ τὰ μέτρα πού θὰ ληφθοῦν καὶ ἰδιαίτερα τῶν ἐργοδοτικῶν καὶ ἐργατικῶν ἀντιπροσώπων ὅσον ἀφορᾷ στὴν πολιτικὴ τῆς ἀπασχολήσεως.

Στὴ Συνάντηση τοῦ Ὁσλο τοῦ Αὐγούστου 1974 πού ὀργάνωσε τὸ Διεθνὲς Γραφεῖο Ἐργασίας ἐπισημάνθηκαν οἱ ἀκόλουθοι τρόποι συμμετοχῆς:⁴⁴

α) τῶν ἐκπροσώπων τῶν ἐργαζομένων στὰ ὄργανα διευθύνσεως τῶν ἐπιχειρήσεων.

β) μὲ ἐπιτροπὲς ἢ συμβούλια ἐπιχειρήσεων καὶ ἀνάλογους θεσμοὺς ἐκπροσωπήσεως τῶν ἐργαζομένων καὶ

γ) συμμετοχὴ πού ἀπορρέει ἀπὸ τὴ συνδικαλιστικὴ δράση.

Ὡς πρὸς τὸν ρόλο τοῦ Δικαίου στὸ θέμα τῆς συμμετοχῆς, ὁ Ο. Kahn Freund διακρίνει⁴⁵ τρεῖς μεθόδους: α) τὴν ἄμεση, νομοθετικὴ μέθοδο, πού ἐφαρμόζεται π.χ. στὴ Δ. Γερμανία, β) τὴν ἔμμεση, πού ἀφήνει τὸ θέμα στὴ δράση τῶν συνδικάτων (Ἡν. Πολιτεῖες), καὶ γ) τὴν τρίτη μέθοδο, πού ἀποκλείει τὸ σύνολο τοῦ θέματος ἀπὸ τίς ρυθμίσεις τοῦ Δικαίου. Ὅλα ἀφήνονται στὴν πρακτικὴ, στὰ ἔθιμα καὶ στὶς αὐτόνομες δυνάμεις (Μ. Βρεταννία).

Ὁ Ι. Κουκιάδης διακρίνει⁴⁶ ἀνάμεσα στὴ συμμετοχὴ σὲ μακροοικονομικὸ ἐπίπεδο πού εἶναι ἡ συμμετοχὴ στὰ κέντρα λήψεως ἀποφάσεων πού καθορίζουν τὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ πολιτικὴ καὶ τὴ συμμετοχὴ σὲ μικροοικονομικὸ ἐπίπεδο, δηλ. στὶς ἀποφάσεις τῆς ἐπιχειρήσεως. Τοποθετεῖ δὲ τίς συλλογικὲς διαπραγματεύσεις στὸ ἐνδιάμεσο ἐπίπεδο.

Ἐρωτᾶται ὁμως: Γιατί πρέπει νὰ ἔχουμε συμμετοχὴ; Ποιὸς δηλαδὴ εἶναι ὁ δικαιολογητικὸς τῆς λόγος;

Κατὰ τὸν Kenneth Walker⁴⁷ ἡ συμμετοχὴ στὴ διοίκηση τῶν ἐπιχειρήσεων μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ στὶς ἀκόλουθες προοπτικὲς:

44. "La participation des travailleurs aux décisions dans l'entreprise" - Colloque d'Oslo - B.I.T. - Série relations professionnelles, No 48, 1976, p. 5-17.

45. "La participation" - Colloque de l'Université Paris I, p. 8.

46. Ἐπιθεωρ. Ἐργ. Δικαίου, 37, σελ. 395.

47. La participation des travailleurs à la gestion des entreprises: problèmes, pratiques et perspectives, Bull τοῦ I.I.E.S. No 12 (1974), σελ. 3 ἐπ. ὅπου καὶ πλοῦσα βιβλιογραφία.

α) σάν άμυνα καί προώθηση τών συμφερόντων τών εργαζομένων. Ἡ ὀργάνωση τῆς βιομηχανίας πρέπει νά μεριμνᾷ γιά τά συμφέροντα τών μισθωτῶν.

β) τῆς δημοκρατίας στοὺς κόλπους τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν προηγούμενη στὸ ὅτι κρίνει τὴν συμμετοχὴ σάν μέσο κατανομῆς τῶν ἐξουσιῶν μέσα στὴν ἐπιχείρηση καί τῆς λύσεως τῶν συγκρούσεων μὲ δημοκρατικό τρόπο.

γ) σάν μείωση τῆς ἀλλοτριώσεως καί ἀνάδειξη τῆς προσωπικότητας τοῦ εργαζομένου. Ἡ συμμετοχὴ στὴ διοίκηση ἐννοεῖται, μ' αὐτὴν τὴν ἀντίληψη, σάν μέσο βελτιώσεως τῶν ἐπαγγελματικῶν συνθηκῶν μὲ τὸν ἐξανθρωπισμὸ τῆς ἐργασίας.

δ) τῆς ἀποτελεσματικῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων στὴν ἐπιχείρηση. Οἱ εργαζόμενοι δέχονται καλύτερα τὶς ἀποφάσεις στίς ὁποῖες συμμετέχουν καί ἐργάζονται καλύτερα.

ε) σάν ἐνθάρρυνση στὸ πνεῦμα συνεργασίας ἀνάμεσα στοὺς ἐργοδότες καί τοὺς μισθωτοὺς καί σάν προσπάθεια μειώσεως τῶν ἐπαγγελματικῶν συγκρούσεων.

στ) σάν συμβολὴ στὴ λύση ὀρισμένων κοινωνικῶν προβλημάτων στὴν ἐπιχείρηση.

ζ) σάν βελτίωση τῆς ἀποδόσεως καί τόνωση τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν εργαζομένων γιά τὴν ἐπαγγελματικὴ τους κατάρτιση.

η) σάν προσβολὴ κατὰ τῶν προνομίων τῆς διευθύνσεως τῆς ἐπιχειρήσεως. Σύμφωνα μὲ τὴ θέση αὐτὴ ἡ συμμετοχὴ ἐπεκτείνει τὴ δημοκρατία στὸ ἐπαγγελματικὸ πεδίο καί

θ) συμβολὴ στὴν κοινωνικὴ εὐθύνη τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἀποτελεῖ δηλαδὴ ἡ συμμετοχὴ ἓνα μέτρο μεταρρυθμίσεως τῆς ἐπιχειρήσεως, ὥστε νά μὴν ἐκπροσωπεῖ μόνο τοὺς μετόχους, ἀλλὰ ὄλους ἐκείνους πού τὸ συμφέρον τους ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν καλὴ λειτουργία τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὀρισμένα ἀπὸ τὰ προβαλλόμενα ἐπιχειρήματα κατὰ τῆς συμμετοχῆς εἶναι μᾶλλον ἀστήρικτα. Ἐτσι, τὸ ἐπιχείρημα ὅτι οἱ εργαζόμενοι δὲν ἔχουν τὶς οἰκονομικὲς γνώσεις πού ἀπαιτοῦνται γιά νά μετέχουν στὰ ὄργανα διευθύνσεως τῶν ἐπιχειρήσεων δὲν ἔχει βάση, γιὰτὶ δὲν θά μετέχουν οἱ μισθωτοί, ἀλλὰ οἱ ἀντιπρόσωποί τους. Τὸ ἐπιχείρημα ὅτι δὲν παρέχουν ἐγγυήσεις ἐχεμύθειας μπορεῖ νά προβληθεῖ καί κατὰ τῶν μετόχων. Τέλος στὸ ὅτι μειώνεται ἡ ἐξουσία τοῦ ἡγέτη τῆς ἐπιχειρήσεως μπορεῖ νά ἀντιταχθεῖ ὅτι καμμιά ἐξουσία δὲν εἶναι ἀπόλυτη. Ὅλες ὑπόκεινται σὲ περιορισμούς.

Ἀλλὰ καί ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν εργαζομένων καί τῶν συνδικάτων τους ἐκδηλώνεται ἀντίδραση γιά τὴ συμμετοχὴ, γιὰτὶ ὁ ταξικὸς ἀγῶνας δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴ συνεργασία ἀνάμεσα στοὺς ἐργοδότες καί τοὺς μισθωτοὺς. Ἐτσι ὁ Adolf Sturmthal συνοψίζοντας⁴⁸ τὴν κατάσταση τῶν ἐργασιακῶν σχέσεων στίς Ἡν. Πολιτεῖες παρατηρεῖ πῶς ὑπάρχει κατ' ἀρχὴν ἀντίθεση σὲ κάθε τύπο ἀντιπροσωπεύσεως τῶν εργαζομένων στοὺς κόλπους τῶν ὀργάνων διευθύνσεως τῶν ἐπιχειρήσεων. Τὸ συνδικα

48. Στὸ Bull I.I.E.S., 6, σελ. 201 ἐπ.

το προτιμᾶ νὰ βρίσκεται στὴν ἀντιπολίτευση καὶ ἡ ἐπιρροή του ἀσκεῖται σχεδὸν ἀποκλειστικὰ μὲ τὶς διαπραγματεύσεις. Ἐτσι τὰ ἐξωσυνδικαλιστικὰ ὄργανα ἐκπροσωπήσεως, ὅπως τὰ ἐργατικά συμβούλια εὐρωπαϊκοῦ τύπου, δὲν ἔγιναν δεσκτὰ στὶς Ἡν. Πολιτεῖες.

Ἐνῶς αὐτὰ ὁμοῦ δὲν ἐμποδίζουν τὰ ἐργατικά σωματεῖα νὰ καταγγέλλουν κάθε προνόμιο τῆς διευθύνσεως τῆς ἐπιχειρήσεως ἂν αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖο γιὰ τὴν ἄμυνα τῶν συμφερόντων τῶν μελῶν τους.

Ἐχει ὑποστηριχθεῖ⁴⁹ πὼς ἡ συμμετοχὴ εἶναι ἓνα ζήτημα *πολιτικό*. Αὐτὴ ἡ ἀποψη εἶναι λιγώτερο φανερὴ στὶς χῶρες πού ἡ συμμετοχὴ κρίνεται σὰν ἀπλή *μέθοδος βελτιώσεως* τῆς ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας ἢ τῆς ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στὸν ἐργοδότη καὶ τὸ προσωπικό. Καὶ πιὸ ἐμφανῆς στὰ συστήματα πού μὲ αὐτὴν ἀποβλέπουν νὰ *ἐπαναπροσδιορίσουν τοὺς ἀμοιβαίους ρόλους* τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ τῶν ἐργαζομένων, δηλαδὴ νὰ μετασηματίσουν ριζικὰ τὴν κατανομὴ τῆς ἐξουσίας μεταξὺ τους.

Ἐς σημειώσουμε ὁμοῦ πὼς κατὰ τὸν Bertrand de Jouvenel ὁ,τι καθιστᾶ τὸ πρόβλημα *πολιτικό* εἶναι ἀκριβῶς τὸ γεγονός ὅτι οἱ ὄροι ὑπὸ τοὺς ὁποίους τίθεται δὲν ἐπιτρέπουν καμμιά λύση. Δὲν ὑπάρχουν πολιτικὲς λύσεις, ἀλλὰ πολιτικὲς ρυθμίσεις.⁵⁰

Ὁ Götz Hueck βλέπει στὴ συμμετοχὴ μιὰ μορφή *δημοκρατικῆς συγκροτήσεως τῆς ἐκμεταλλεύσεως*. Ἡ συμμετοχὴ καταργεῖ τὴν ἀποπροσωποποίηση τῆς ἐργασίας καὶ μεταφέρει στὴ διαδικασία λήψεως ἀποφάσεων τὴν οἰκονομικὴ ἀρχὴ τῆς συνεργασίας τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.⁵¹

Γίνεται διάκριση ἀνάμεσα στὴ «*διαρθρωτικὴ*» συμμετοχὴ, πού εἶναι ἡ θεσμικὴ τῆς μορφῆ καὶ στὴν «*ζωντανή*» συμμετοχὴ, πού δείχνει σὲ ποιὸ μέτρο ἔχει θεθεῖ σὲ λειτουργία. Ὁ Erhard Schumacher γράφει⁵² πὼς ἡ θέληση γιὰ τὴν ἐπίτευξη μιᾶς θεσμικῆς συμμετοχῆς ἐκδηλώνεται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς διεκδικήσεις πού ἀποβλέπουν σὲ ἓνα δίκαιο τμῆμα τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου.

Ἡ *ἄμεση* εἶναι ἡ συμμετοχὴ πού συνίσταται σὲ μιὰ ἐξουσία ἀναγνωρισμένη γιὰ δεδομένη στιγμή σὲ μιὰ ομάδα νὰ ἀσκεῖ ἐπιρροὴ στὸ ἄμεσο περιβάλλον τῆς, παίρνοντας —μετὰ συζήτησης— τὶς ἀναγκαῖες ἀποφάσεις.⁵³ Πρόκειται γιὰ τὴ διεύρυνση τοῦ πεδίου τῆς εὐθύνης τῶν ἐργαζομένων, γι' αὐτὸ πού ὁ Kenneth Walker ὀνόμασε «*κατιοῦσα*» συμμετοχὴ.

49. Bull. I.I.E.S., ἀνωτ.

50. Γρ. Κασιμάτη: Μαθήματα Κ. Πολιτικῆς, σελ. 22-23

51. Ἄνωτ.

52. Στὴν ἐπιθεώρηση τῶν γερμανικῶν προβλημάτων «Documents» 1971, 2, σελ. 101 καὶ ἐπ.

53. Dimitri Weiss: La démocratie industrielle, 1978, p. 13.

Κατά τὸν J. Schregle ἢ θὰ δεχθοῦμε ὅτι οἱ ἐξουσίες ἀποφάσεων πηγάζουν ἀπὸ δικαίωμα ἰδιοκτησίας, ὥστε τὸ μέσο νὰ μετάσχουν σ' αὐτὴν οἱ ἐργαζόμενοι εἶναι ἡ συμμετοχὴ τους στὸ κοινωνικὸ κεφάλαιο ἢ ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι ἔχουν δικαίωμα συμμετοχῆς στὴ διοίκηση, ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε δικαίωμα ἰδιοκτησίας, *μὲ μόνο τὸν λόγο ὅτι ἐργάζονται* στὴν ἐπιχείρηση.⁵⁴

Κατὰ τὴν ἀντίληψη τῶν γερμανῶν νομικῶν, γράφει ὁ καθηγ. Herschell⁵⁵ ἡ σχέση ἐργασίας δὲν εἶναι σύμβαση ποὺ διέπεται ἀπὸ τὸ δίκαιο τῶν ἐνοχῶν, ἀλλὰ μιὰ συλλογικὴ σχέση ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὸ δίκαιο τῆς ἐργασίας, τοῦ ὁποῖου μιὰ ὄψη εἶναι ὁ σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ προσώπου καὶ τῆς ἐπιχειρήσεως.⁵⁶ Αὐτὸς ὁ τρόπος ἐνατενίσεως ἐπεβλήθη ἰδιαίτερα χάρις στὴν νομολογικὴ δομὴ ποὺ ἐγκατέλειψε τὴν ἰδέα τῆς προσκολλήσεως τῆς σχέσεως ἐργασίας στὴν ἀρχὴ τῆς ἰσορροπίας παροχῆς ὑπηρεσιῶν ἔναντι παροχῆς μισθοῦ. Ἔτσι ἀναπτύχθηκε ἡ κατευθυντήρια ἰδέα ὅτι ὑπάρχει στὴν ἐπιχείρηση μιὰ κοινότητα ἐργασίας ποὺ βασίζεται στὴν ἀμοιβαία ἀναγνώριση τῶν ἀρχῶν τοῦ καθήκοντος, τῆς εὐθύτητας καὶ τῆς συνδρομῆς.

Αὐτὲς οἱ προσπάθειες κατέληξαν νὰ δημιουργηθεῖ στὴ Γερμανία ἱκανοποιητικὸ κλίμα στὶς ἐπιχειρήσεις.

Ὁ καθηγητῆς O. von Nell Breuning προσπάθησε νὰ διατυπώσει⁵⁷ μιὰ *θεωρητικὴ κατασκευὴ* τῆς ἀναγκαιότητας συμμετοχῆς στὴν ἰδιοκτησία τῶν μέσων παραγωγῆς. Θὰ ἦταν ὑπερβολικὸ νὰ παραθέταμε αὐτοῦσια τὰ «32 σημεία» τῆς θεωρίας του. Δίνουμε μόνο μιὰ περίληψη τῶν ἐπτὰ πρώτων σημείων.

1. Ἡ κατανομὴ τῆς ἰδιοκτησίας θέτει σοβαρὰ σὲ κίνδυνο τὴ φιλελευθερή μας τάξη καὶ τὸν ἴδιο τὸν θεσμὸ τῆς ἰδιοκτησίας.

2. Ἡ ἰδιοκτησία τῶν ἄλλων, ἰδιαίτερα τῶν μέσων παραγωγῆς, θεωρεῖται μιὰ ἐχθρικὴ ἐξουσία ποὺ ἐκμεταλλεύεται καὶ ποὺ θὰ πρέπει νὰ καταστραφεῖ.

3. Ἡ διατήρηση τῆς φιλελεύθερης κοινωνικῆς μας τάξεως ἐπιβάλλει λοιπὸν μιὰ πλατεῖα ἐξάπλωση τῆς ἰδιοκτησίας, ὥστε οἱ ἐργαζόμενοι νὰ μετέχουν σ' αὐτὴν. Αὐτὴ ἡ συνιδιοκτησία δὲν ἀναφέρεται στὴν ἐπιχείρηση, ἀλλὰ κυρίως στὰ μέσα παραγωγῆς.

4. Γιὰ νὰ φθάσουμε σ' αὐτὴν τὴν ἐξάπλωση τῆς ἰδιοκτησίας στὴν πιὸ πλατεῖα τῆς κλίμακα, δύο δρόμοι προσφέρονται: τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἐξελίξεως.

5. Θὰ πρέπει ὅμως νὰ σημειωθεῖ πὼς στὴν πραγματικότητα ἰδιοκτησία ποὺ προσφέρεται σὰν δῶρο δὲν εἶναι ἰδιοκτησία.

6. Μιὰ ἀναδιανομὴ τῆς ὑπάρχουσας ἰδιοκτησίας, νοουμένη σὰν ἐννιαῖο μέτρο ποὺ θὰ ληφθεῖ μιὰ μόνο φορά, πρέπει νὰ ἀπορριφθεῖ, γιατί σὲ περίπτωσι δπου, κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἀναδιανομῆς δὲν θὰ υἱοθετηθοῦν ἀμέσως συμπληρωματικὰ μέτρα, θὰ ἐμφανισθοῦν τάσεις παλινρθώσεως τοῦ ἀνατραπέντος καθεστῶτος.

54. R.I.T., ἀνωτ.

55. Βλ. W. Garcin: Cogestion et participation (dans les pays de la C.E.E.), 1968, p. 23.

56. Πρβλ. τὴν διατριβή μου: Ἡ σύμβασις ἐργασίας, σελ. 78 καὶ ἐπ.

57. Wirtschaft und Gesellschaft heute, 1965, I, S. 443.

7. Θα πρέπει λοιπόν να αντιμετωπισθεί ή λήψη μιᾶς ὀργανικῆς διαδικασίας, με ἐξελικτικό χαρακτήρα, πού θα μεταφέρει τὰ στοιχεῖα πλούτου, πού θα ἐνδέχεται νὰ δημιουργηθοῦν στό μέλλον, στό στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ πού εἶναι ἐστερημένα μέχρι τώρα τοῦ προνομίου τῆς ἰδιοκτησίας.

Στήν παλαιότερη θεωρία, ὁ Georges Ripert⁵⁸ ξεκινοῦσε ἀπό τήν ἀποψη πῶς ἐνῶ ἡ νομική ὀργάνωση τοῦ κεφαλαίου προχώρησε με τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐταιρικοῦ δικαίου, ἡ νομική ὀργάνωση τῆς ἐργασίας στήν ἐπιχείρηση δέν ἀκολούθησε.

Γιά τή νομική ἰσότητα μεταξύ κεφαλαίου καί ἐργασίας θά πρέπει νὰ καθιερωθεῖ ἡ κυριότητα τῆς ἐργατικῆς ἀπασχολήσεως, ὅπως ὑπάρχει ἡ κυριότητα τοῦ μετόχου ἐπὶ τῶν μετοχῶν καί ἡ συμμετοχή στό κέρδη καί στή διεύθυνση.

Ὁ Ripert προβάλλει τὸ εἶδημα τῆς διακρίσεως μεταξύ ἐπιχειρήσεως καί ἐταιρείας. Ἡ ἐταιρεία ἀσκει τήν ἐπιχείρηση, δέν εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἐπιχείρηση.⁵⁹

Θεωρία τῶν ἐργατικῶν συμβουλίων — Ἐργατικός ἔλεγχος

Ἡ ἔννοια τοῦ «ἐργατικοῦ ἐλέγχου» (workers' control) ἐμφανίζεται βασικά, κατὰ τὸν D. Weiss⁶⁰ σάν ἀντίθετη με τήν ἔννοια τῆς συμμετοχῆς. Ἡ τελευταία συνδέει κατὰ κάποιον τρόπο συστηματικά τοὺς ἐργαζομένους με τίς ἀποφάσεις πού λαμβάνονται στό πλαίσιο τῆς καπιταλιστικῆς διοικήσεως τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἐτσι ἀναλαμβάνουν μιὰ συνευθύνη, πού τοποθετεῖ αὐτόματα τοὺς ἀντιπροσώπους τους σέ δυσχερῆ θέση.

Ἀντίθετα, κατὰ τὸν ἴδιο, ὁ ἐργατικός ἔλεγχος ἀποβλέπει στό νὰ ἐπιτρέπει μιὰ πλήρη πληροφόρηση τῶν ἐργαζομένων καί μιὰ διεύρυνση τῶν ζωνῶν συνδικαλιστικῆς δράσεως, ὅπου οἱ ἐνδιαφερόμενοι θά ἀποφασίζουν με πλήρη αὐτονομία. Δέν εἶναι κατὰ συνέπεια ὁ ἐργατικός ἔλεγχος σάν σκοπὸ νὰ μοιράσει τήν ἐξουσία με τὸ κεφάλαιο. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, δέν περιορίζεται στήν ἐπιχείρηση μόνο.

Ὁ ἐργατικός ἔλεγχος ἐμφανίζεται σάν προπαρασκευαστικὸ στάδιο τῆς αὐτοδιαχειρίσεως (autogestion), τῆς διαχειρίσεως δηλ. τῆς ἐπιχειρήσεως ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς συντελεστὲς τῆς παραγωγῆς.⁶¹

Ἡ διαφοροποίηση τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας κατὰ κλάδους οἰκονομικῆς δραστηριότητας, ἡ σύγχρονη οἰκονομία τῶν μεγάλων ἐπιχειρηματικῶν μονάδων καί ἡ κατὰ συνέπεια ἐνταξή τῶν ἀμοιβῶν τῶν μισθωτῶν στήν οἰκονομική ζωὴ τῆς ἐπιχειρήσεως προσανατολίζει τὸ σύγχρονο ἐργατικὸ κίνημα στή διεκδίκηση ἐλέγχου τῆς τεχνικῆς καί οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς ἐπιχειρήσεως. Κατὰ τὸν Alain Touraine⁶² ὅσο

58. "Aspects juridiques du capitalisme moderne", 1946, No 131 et s.

59. Despax: L'entreprise et le Droit, No 392 (p. 414). Προβλ. Σ. Βουτυρά: Σκέψεις ἐπὶ τῆς σύγχρονου μορφῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, Πειραιεύς 1970, σελ. 4-5.

60. Ἄνωτ. σελ. 86 καί ἐπ.

61. Ἄνωτ. σελ. 115.

62. "La conscience ouvrière", 1966, p. 123. Cf. "le syndicalisme de contrôle", p. 73 et s.

ανάπτυσσεται το τεχνικό περιβάλλον τόσο έκδηλώνεται ή απαίτηση του έλέγχου. Καί όσο οι κοινωνίες γίνονται βιομηχανικές, τόσο οι κοινωνικές τάξεις που τις απαρτίζουν θα πρέπει να νοούνται σαν ομάδες συμφερόντων που όρίζονται απ' τη θέση τους στο σύστημα του κοινωνικού έλέγχου στην εργασία.

Ο καθηγητής Jean Savatier στην έκθεσή του προς το 8ο διεθνές συνέδριο εργατικού δικαίου το 1974 γράφει πως ουσιώδες πρόβλημα παραμένει να εξασφαλίσουμε τον έλεγχο των εργαζομένων στις αποφάσεις τις σχετικές προς την δομή των επιχειρήσεων, αντί να περιοριζόμαστε να τους προστατεύουμε αφού έχουν ληφθεί οι αποφάσεις αυτές...

Στην επιστήμη μας ο Θ. Βλαχόπουλος εγραφε⁶³ ότι η θεωρία του έλέγχου των κεφαλαιοκρατικών επιχειρήσεων είναι θεωρία πολιτική. Αποτελεί κατ' αυτόν συνάρτηση της ευρύτερης θεωρίας της πάλης των τάξεων, επαναστατική θεωρία και όχι πιά προστατευτική των εργαζομένων. Ο έλεγχος αυτός παρέχεται όταν η κεφαλαιοκρατία αισθάνεται εξασθενημένη, όπως συμβαίνει σε πολεμικές περιόδους. Ο θεσμός των εργατικών συμβουλίων αποτελεί δυναμική — αν όχι επαναστατική — λύση του ανταγωνισμού.⁶⁴

Η διάρθρωση όμως του εργατικού έλέγχου στις επιχειρήσεις πρέπει να είναι οργανική. Δεν μπορεί δηλαδή να άσκηθεί από το σύνολο του προσωπικού αλλά από ώρισμένα όργανα, από συλλογικούς φορείς που θα εκπροσωπούν το προσωπικό αυτό.

Στη θεωρία των εργατικών συμβουλίων μπορεί να γίνει διάκριση ανάμεσα στην έσωτερική και την έξωτερική διάρθρωση του εργατικού έλέγχου.⁶⁵ Κατά τη διάκριση αυτή η έσωτερική διάρθρωση αναφέρεται στη λειτουργία των εργατικών συμβουλίων και η έξωτερική τοποθετείται στις σχέσεις των συμβουλίων αυτών με τα λοιπά όργανα εργατικής εκπροσωπήσεως.

Αλλά και στην έσωτερική διάρθρωση ανακύπτει το θέμα από ποιόν θα ύποδειχθούν τα μέλη των συμβουλίων. Το θέμα συναρτάται άπόλυτα με τα συνδικάτα και γενικά τα λοιπά όργανα εργατικής εκπροσωπήσεως. Είναι το λεπτό θέμα των σχέσεων των συμβουλίων προσωπικού των επιχειρήσεων με τα εργατικά συνδικάτα.

α) Η μία άποψη, του παραδοσιακού συνδικαλισμού, δεν είναι ευμενής για τα εργατικά συμβούλια. Πραγματικά τα συνδικάτα δεν έβλεπαν πάντοτε και παντού με ευμένεια τη δημιουργία εργατικών συμβουλίων στις επιχειρήσεις. Πρώτα, γιατί φοβόταν ότι θα σφετεριζόταν τις άρμοδιότητες των συνδικάτων και θα μειωναν την έπιρροή τους στην εργατική μάζα. Και μετά, ύπήρχε διαφορά διαθρώσεως. Τα έργα-

63. Τα εργατικά συμβούλια των επιχειρήσεων, 1951, σελ. 35.

64. Άνωτ. σελ. 4

65. Βλ. σχετικά Βλαχόπουλου, άνωτ., σελ. 68 και έπ. 87 και έπ.

τικά συμβούλια κινούνται στο χώρο της επιχειρήσεως, τὰ συνδικάτα στο χώρο του επαγγέλματος.

Ἡ ἄποψη αὐτὴ ἐπεκράτησε στὴ Μ. Βρεταννία κυρίως καὶ στὶς Ἴν. Πολιτείες.

Ἄλλα ἐπιχειρήματα πού τονώνουν τὴν ἄποψη αὐτὴ εἶναι ὅτι τὰ συμβούλια τῶν ἐπιχειρήσεων δὲν ἔχουν τὸ χαρακτήρα τῆς γενικότητος στοὺς ἀπεργιακοὺς ἀγῶνες, ὅπως τὰ συνδικάτα καὶ πὼς δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ὅτι δὲν παύουν νὰ ὑπόκεινται στὴν πειθαρχικὴ ἐξουσία τοῦ ἐργοδότη.

Ὁ Gerard Dehove⁶⁶ ἔγραφε χαρακτηριστικὰ (τὸ 1937) ὅτι ἡ λύση τοῦ ἐργατικοῦ ἐλέγχου στο ἐπίπεδο ἐπιχειρήσεως θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ ἔξω ἀπὸ τὴν ἐπιχείρηση.

β) Ἡ δευτέρη ἄποψη, τοῦ διχασμοῦ τῶν ἀρμοδιοτήτων, ἐπικράτησε στὴ Δ. Γερμανία καὶ σὲ ὠρισμένο μέτρο στὴ Γαλλία. Κατ' αὐτὴν οἱ δύο ἔννοιες, τοῦ συμβουλίου προσωπικοῦ καὶ τοῦ ἐργατικοῦ συνδικάτου θὰ κινούνται παράλληλα στο χώρο τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ ἄποψη αὐτὴ διδάσκει ὅτι παρά τὶς διαφορές, ὑπάρχει ἀλληλεξάρτηση ἀνάμεσα στὰ δύο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, δὲν θὰ πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πὼς οἱ διεκδικήσεις εἶναι τυποποιημένες.⁶⁷

Στὴ Δ. Γερμανία τὰ συνδικάτα χρησιμοποίησαν δύο μέσα, κατὰ τὸν J. Schrengle⁶⁸ γιὰ νὰ ἀποδείξουν στοὺς ἐργαζόμενους τὴ χρησιμότητά τους: πρῶτα προσπάθησαν νὰ ξαναφέρουν τὴ συλλογικὴ διαπραγμάτευση σὲ πεδίο πλησιέστερο πρὸς τὴν ἐπιχείρηση καὶ μετὰ ἀγωνίσθηκαν νὰ ἀναγνωρίσουν τοὺς συνδικαλιστικοὺς ἐκπροσώπους πού θὰ συνυπάρχουν μὲ τὸ συμβούλιο τῆς ἐκμεταλλεύσεως.

γ) Τρίτη ἀντίληψη καταλήγει στὴν καθ' ὅλοκληρίαν μὴ ἀνάμιξη τῶν συνδικάτων στὰ ἐργατικὰ συμβούλια. Τὰ συνδικάτα εἶναι ὀργανώσεις τοῦ επαγγέλματος καὶ ἔχουν μηχανισμοὺς προσαρμοσμένους, κατὰ τὸν Θ. Βλαχόπουλο⁶⁹ πρὸς τὶς ἐπαγγελματικὲς διεκδικήσεις. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ καὶ ἐκεῖ πού δὲν ἰσχύει τὸ σύστημα τοῦ ὑποχρεωτικοῦ καὶ μοναδικοῦ συνδικάτου θὰ τεθεῖ καὶ τὸ ζήτημα ποιοῦ συνδικάτου θὰ ἔχει τὸ δικαίωμα διορισμοῦ τῶν μελῶν τοῦ ἐργατικοῦ συμβουλίου. Θὰ λεχθεῖ ἴσως ὅτι θὰ τὴν ἔχει τὸ μᾶλλον ἀντιπροσωπευτικὸ. Ἄλλὰ τότε θὰ ἦταν ἀδύνατη ἡ συμμετοχὴ στὰ ἐργατικὰ συμβούλια ὧσων δὲν ἀνήκουν στο μᾶλλον ἀντιπροσωπευτικὸ συνδικάτο.

δ) Ἡ ἄποψη τῆς προσαρμογῆς τοῦ συνδικαλισμοῦ στο χώρο πού κινούνται τὰ ἐργατικὰ συμβούλια, ἡ ἀντίληψη τοῦ ἐργοστασιακοῦ συνδικαλισμοῦ, τοῦ συνδικαλισμοῦ τῆς ἐπιχειρήσεως.⁷⁰

Πραγματικά, στὰ οὐσιώδη τῆς σημεῖα, ἡ συνδικαλιστικὴ δράση θὰ πρέπει νὰ

66. "Le contrôle ouvrier en France" (conclusion), p. 385.

67. Βλαχόπουλου, ἀνωτ. σελ. 94

68. Στὴν Revue Internationale du Travail, 1978, σελ. 102.

69. Ἀνωτ. σελ. 74-77.

70. Γιὰ τὸν ἐργοστασιακὸ συνδικαλισμὸ βλ. Σ. Βουτυρᾶ, Στοιχεῖα συλλογικοῦ ἐργ. δικαίου, 1978, σελ. 91-94.

ἀναπτύσσεται στὴν ἐκμετάλλευση. Ἐκεῖ βρίσκει τὸν λόγο τῆς ὑπάρξεώς της. Ἐκεῖ ποὺ γίνονται οἱ συγκρούσεις. Ἐκεῖ ποὺ εἶναι δυνατό νὰ βρεθοῦν οἱ λύσεις. Γιατὶ εἶναι περιεργό νὰ λέμε πῶς ὁ συνδικαλισμὸς ἔχει τὴ θέση του καὶ νὰ μὴ τοῦ ἀναγνωρίζουμε τέτοια θέση στὴν κατώτερη κλίμακα, δηλαδὴ στὴν ἐκμετάλλευση. Ὁ ρόλος τοῦ συνδικάτου δὲν εἶναι κατὰ τὸν Lesire-Ogrel⁷¹ νὰ προφυλάγεται ἀπὸ τὶς δινέξεις, ἀλλὰ νὰ τὶς ἐμφανίζει καὶ νὰ τὶς ἀναλαμβάνει. Τότε μόνο μπορεῖ νὰ ἔχει κύρος στὸν ἐπαγγελματικὸ τομέα.

Ἀναφέρεται⁷² ὅτι τὰ ἐργοστασιακὰ σωματεῖα προσελκύουν ὑψηλὸ ποσοστὸ συνδικαλισμένων μισθωτῶν, γιατί ἀποφεύγουν τὸν διαχωρισμὸ τῶν μισθωτῶν σὲ πολ-λὲς ἐπαγγελματικὲς κατηγορίες. Ἀναφέρεται ὁμοίως⁷³ ὅτι ὑπάρχουν στὸ χῶρο αὐτὸν τάσεις γιὰ ὀποιοεπαγγελματικὴ ὀργάνωση.

Ὁ Dimitri Weiss⁷⁴ ποὺ ἀφιερώνει τὸ β' μέρος τοῦ βιβλίου του γιὰ τὴ βιομηχανική δημοκρατία στὸν ἐργατικὸ ἔλεγχο, κρίνει ἀνάμεσα στὸν προκαταρκτικὸ καὶ τὸν μεταγενέστερο ἐργατικὸ ἔλεγχο. Ἔτσι κατὰ τὸ ἄρθρο 11 τοῦ σουηδικοῦ νόμου γιὰ τὴ συμμετοχὴ, ποὺ ἄρχισε νὰ ἰσχύει ἀπὸ τὴν 1.1.1977, πρὶν ἀποφασισθεῖ μιὰ ση-μαντικὴ μεταβολὴ τῆς δραστηριότητάς του, ὁ ἐργοδότης ὀφείλει νὰ ζητήσῃ τὴν ἐ-ναρξὴ διαπραγματεύσεων μὲ κάθε ὀργάνωση ἐργαζομένων μὲ τὴν ὁποία συνδέεται μὲ συλλογικὴ σύμβαση.

Προσπάθησα νὰ σκιαγραφήσω σὲ γενικὲς γραμμὲς μιὰ θεωρία τῶν ἐργατικῶν συμβουλιῶν καὶ τοῦ ἐργατικοῦ ἐλέγχου. Θὰ πρέπει ὁμοίως νὰ σημειωθεῖ πῶς τὰ δρια ἀνάμεσα στὴ συμμετοχὴ καὶ τὸν ἐργατικὸ ἔλεγχο δὲν εἶναι στὴν πράξη καὶ τόσο εὐ-διάκριτα. Ἔτσι σχετικὰ μὲ τὴ μικτὴ ἐκπροσώπηση στὶς ἐπιχειρήσεις θὰ μπορούσε νὰ ἀντιταχθεῖ ὅτι ἀφοῦ ὁ ἐργατικὸς ἔλεγχος ἀποτελεῖ ἐργατικὴ διεκδίκηση, ἀνήκει ἀποκλειστικὰ στοὺς ἐργαζομένους.

Στὴν ἀντίληψη αὐτὴ, ὁμοίως, ἀντιτάσσεται,⁷⁵ ὅτι ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ υἱοθετεῖται μιὰ ἐργατικὴ διεκδίκηση, ἀποτελεῖ διακώμα, δηλαδὴ ἐξουσία μὲ ἔννομη προστασία καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀποβλέπει στὴν κατάργηση τοῦ ἐργοδότη. Τὸ ἐργατικὸ δίκαιο, κατὰ τὴν ἀπάντηση αὐτὴ, σὲ τελευταία ἀνάλυση, δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ ἡ ἔν-νομη ἐμφάνιση τῶν ἐργατικῶν διεκδικήσεων καὶ ἡ προσπάθεια ἐξευρέσεως τοῦ ση-μείου τῆς νομικῆς ἰσορροπίας τῶν ἀντιθέτων συμφερόντων.⁷⁶

---

71. "Le syndicat dans l' entreprise", 1967, p. 111-112.

72. Ρ. Φακιοῦ: Ὁ ἐργ. συνδικαλισμὸς στὴν Ἑλλάδα, σελ. 152: Στὸν ἑλληνικὸ συνδικαλιστικὸ χῶρο κανένα ἐργοστασιακὸ σωματεῖο δὲν συγκεντρώνει ποσοστὸ συμμετοχῆς κατώτερο ἀπὸ 50% τοῦ συνόλου τῶν μισθωτῶν.

73. Ἄνωτ. σελ. 154. Ἔτσι τοὺς ὑπαλλήλους ἐκπροσωποῦν συνήθως τρεῖς ἢ καὶ περισσότεροι σύλ-λογοι ποὺ καλύπτουν εἰδικὲς κατηγορίες.

74. Ορ. cit., p. 88-89.

75. Θ. Βλαχόπουλου, ἄνωτ. σελ. 85 ἐπ.

76. Ἄνωτ. σελ. 37 καὶ 54.